

Egy változó ünnep szent és profán között

E kötet írásai – egy kivételével – az 1997. július 31. és augusztus 6. között Szegeden megrendezett 3. Nemzetközi Néprajzi Diákszeminárium munkája nyomán születtek. Nemzetközi diákszemináriumaink célkitűzése egy-egy konkrét téma feldolgozása kapcsán tanulni egymástól elméleti és módszertani vonatkozásban, szakmai együttgondolkodást s személyes kontaktust kialakítani európai egyetemek hallgatói és oktatói között, nem utolsósorban a közös európai kultúrához tartozás, illetve egy európai identitástudat kialakítása jegyében.

A József Attila Tudományegyetem Néprajzi Tanszéke által 1997-ben harmadszor megrendezett szemináriumon a szegedi hallgatókon és a rendezvényt vezető oktatókon kívül a következő intézmények hallgatói és oktatói vettek részt: School of Scottish Studies (Edinburgh, Skócia), Department of Ethnology (Lódz, Lengyelország), Department of Comparative Religion and Folkloristics (Åbo Akademi, Turku, Finnország), Department of Ethnology (Zágráb, Horvátország), Volkskundliches Seminar (Göttingen, Németország), Department of Ethnology (Brno, Csehország). A meghívottak tanszékünkkel rendszeres kapcsolatban álló intézmények.

A néprajzi szeminárium gondolatát tanszékünk az 1960–1970-es évek szlovákiai gyakorlatából vette. Azokban az években a pozsonyi Komenský Egyetem Néprajzi Tanszéke elsősorban a közép-európai és kelet-közép-európai országok (Szlovákia, Magyarország, Lengyelország, Románia, Ukrajna, Szlovénia stb.), esetenként távolabbi európai országok néprajzi tanszékeiről hívott hallgatókkal és oktatókkal rendezte meg Seminarium Ethnologicum néven nyári terepgyakorlatát Szlovákia különböző régióiban. Az intézményi keretet jónak és hasznosnak tartottuk, ezért az 1994/1995. tanévben Seminarium Ethnologicum Szegediense névvel a nemzetközi diákszemináriumot a szegedi Néprajzi Tanszék elindította. Az első két évben Csongrádon, a harmadik évben Szeged-Alsóvároson kutattunk. Erre az időre kristályosodott ki szemináriumi gyakorlatunk, hogy előzetes elméleti és módszertani felkészülés, megbeszélés után a egy-egy téma sokoldalú néprajzi vizsgálatát végezzük el szegedi és külföldi hallgatók, valamint oktatók részvételével.

A 3. szeminárium szakmai célja az 1997. augusztus 5-i szeged-alsóvárosi Havibúcsú minél teljesebb dokumentálása volt. A téma kiválasztását több más szempont mellett az befolyásolta, hogy a szegedi egyetem Néprajzi Tanszéke tudatosan felvállalja Bálint Sándor (1904–1980) örökségét, és napjaink szakmai követelményeinek megfelelően kívánja folytatni egykori professzorának vallási néprajzi munkásságát. Bálint Sándor már nem élhette meg „Szeged-Alsóváros. Templom és társadalom. Budapest, 1981.” című könyvének megjelenését, amelyben elsősorban a helyi búcsú történeti rétegeit és művelődéstörténeti vonatkozásait mutatta be. Ez a tanulmánykötet az Ő emléke előtt kíván tisztelegni.

A kutatás fő célja tehát egy adott időpontban megvalósított alsóvárosi búcsús ünnep minél sokoldalúbb dokumentálása volt. A vizsgálat hangsúlyosan a jelenre, s a konkrét megvalósuló ünnepre összpontosította figyelmét. Nagy módszertani kihívást és megoldandó problémát jelentett, hogyan rögzítse korlátozott létszámú kutató csoportunk az adott fizikai térben az idő linearitásában párhuzamosan lezajló eseményeket. Ezért Bálint Sándor említett könyve, valamint a magunk korábbi kutatási tapasztalata alapján kisebb kutatói team-eket alakítottunk az egyes helyszíneken zajló események megfigyelésére. Talán már e csoportok megalakítása is jelezheti kutatói szemléletünket: elsősorban a jelenre koncentrálni, s nemcsak a paraszti rétegre figyelve végeztük munkánkat. Az egyik munkacsoport a templomnak és közvetlen környékének terét, az ott megforduló búcsúsokat, az ott lezajló események időbeni változásait rögzítette. Egy másik csoport a közvetlenül kapcsolódó térrel, a kolostorral, s lakóival, a búcsús ünnep operatív szervezését végző ferences barátokkal foglalkozott. A szerzetesek tehát ugyanúgy vizsgált csoportját alkották a búcsú társadalmának, mint a búcsús hívek, vagy a vásári árusok és a mutatóványosok, akiket egy újabb kutatói csoport vizsgált. Negyedik fontos, s munkáját már a búcsús ünnep előtti hetekben elkezdő kutatói csoportunk a tágabb szeged-alsóvárosi társadalmi környezettel, az otthoni és a templomi előkészületek megfigyelésével foglalkozott. S nem hagyhatjuk említés nélkül azt sem, hogy mindegyik helyszínen dolgozott, sőt magukat a kutatói csoportokat is „megfigyelte” és kutatói tevékenységük részleteit rögzítette egy videokamera. Ez a felállás is megmutatja reményeink szerint, hogy a szervezők és résztvevők szerint a néprajz az a tudomány, amely a közvetlen adatgyűjtés módszerével minőségi módon kutatja különböző társadalmi csoportok kultúráját, illetve általában a kultúrát. A kutatás során pedig nem hagyja figyelmen kívül, hogy eredményei a kutatottak és a kutató együttműködésének eredményéből születnek.

Röviden szükségesnek tartjuk bemutatni a kutatási tevékenység, a szeminárium szerkezetét is. Az együttlét első két napja alatt a résztvevők előzetes otthoni felkészülés alapján előadásokat tartottak elméleti és módszertani szempontból a helyi ünnepekről, a lokális vallási ünnepekről. Rövid tájékoztatást kaptak a vizsgálat tárgyát képező konkrét helyi ünnepről, az alsóvárosi Havi Boldogasszony napi búcsú történetéről, tér- és időstruktúrájáról. Ily módon felkészülve folytattuk le a fentebb említett csoportokban magát a kutatást. A búcsús ünnep elmúltával pedig a munkacsoportok összefoglalták kutatási eredményeiket, amelyeket az utolsó napon plenáris előadások formájában ismertettek a szeminárium minden résztvevőjével.

Tanulmánykötetünk írásai elsősorban ezeken a rész-összefoglaló beszámolókon alapszanak. Önmagukban tehát nem akarnak egy szintézist adni, hanem csak az egyes kutatói csoportokhoz tartozók megfigyeléseinek, kutatásainak tanulságát mutatják be. A meglehetősen különböző tanulmányokból egy mozaikszerű kép bontakozik ki. E pillanatfelvételek azért is különbözőek lehetnek, mert szerzőik Európa más-más iskolájában készültek fel a kultúra empirikus vizsgálatára, eltérő kulturális és felekezeti háttérrel rendelkeztek, különböző módon viszonyultak a vizsgált lokális vallási ünnephez. Véleményünk szerint azonban ez a sokszínűség, a sokféle nézőpont jelenléte igazi értéke és haszna is a közös munkának.

A szeged-alsóvárosi augusztus 5-i búcsús ünnepben ötvöződik a *zarándoklat* és a *templombúcsú*. Havi Boldogasszony a templom dedikációja, s ennek megülvése a helyi közösség ünnepe volt mindig. Másrészt a templom főoltárán látható csodatévő kép, az *Auxiliatrix Szegediensis* miatt a hely kegyhely is, ahová a szegedi nagytáj népe zarándokolt el.

A búcsújárás nem egy statikus fogalom, egy állandó útonlevést jelent térben és időben (*status viatoris*) valahonnan egy kiválasztott helyre és vissza. A hívő ember ennek során megduplázza vallási életének középpontját, s a másik központot mindennapi életének struktúráján kívülre helyezi. Búcsújárónak lenni annyit jelent, mint kiszakadni egy adott időperiódusra a saját társadalmi közezből, s ebben a státusban kapcsolatot kiépíteni más közösségekhez és Istenhez. Ezalatt az idő alatt a zarándok Isten kegyelmét, egészségének helyreállítását, lelkének megnyugvását és bűneiknek bocsánatát keresi. Egyszóval *indulenciát*.

A templombúcsú ezzel szemben egy templom *dedikációs ünnepe*, esetleg felszentelésének emléknapja. Szorosan kötődik az adott közösséghez, a templomi / plébániai közösséghez, *annak élő és meghalt tagjainak közös emlékünnepe*. A templombúcsú tehát összegyűjti az adott közösség tagjait. Az évszázadok során sok templom nyert indulenciát a templombúcsú alkalmára.

Szeged-Alsóváros esetében is összekapcsolódik e két fogalom, s ezt a kutatásban tekintetbe kellett venni. Egy vallási ünnep szerkezetét jellemzően leírhatjuk ellentétpárokból. A megvalósulásnak legfontosabb keretét a *szent* és a *profán* összetevők egymással összekapcsolódó, egymást kiegészítő jelenségsora adja. Ezek az ellentétpárok láthatók az ünnep térhierarchiájában és térhasználatában, az ünnep időszerkezetében, s a búcsú ünnep társadalmában is.

Az ünnep helyszíne Szeged, a város, semleges tér. A szűkebb helyszín, a Mátyás tér azonban már felosztható szent és profán térszintekre: a templom és a kolostor a tér szent, a körülötte lévő parkban rendezett vásár pedig a tér profán része. A ketőt a templom előtti téren felállított kegytárgyárus sátrak kötik össze. Az ünnep térhasználatában a két összetevő viszonylagos állandóságát, s alkalmi változását, pontosabban a szent tér kitágulását és visszahúzódtását figyelhetjük meg a nagy ünnepi körmenet idején. A Mátyás teret körülvevő utcák, amelyek mindig is a profán részhez tartoztak, s a zarándokok kocsijainak, autóinak, autóbuszainak parkolóhelyei voltak, nevükben is mutatják a *szent kisugárzását*: Barát utca, Szent Ferenc

utca, Szent Antal utca, szentháromság utca, Boldogasszony sugárút, Apáca utca stb. A ferences rend és a Szegény Iskolanővérek tanító rendjének *jelenléte* Szeged-Alsóvárosban a fizikai teret szakralizálta. A *templom* és a *tér* ellentétpárja is jól leírható. A *templom* az imádság, az áhítat, a csend, az elmélyedés és a lelki megnyugvás, a rend és rendezettség színhelye. A *tér* pedig az adás-vétel, a mutatóványosok, a ricsaj, a zene, a vidámság, a szórakozás, az állandó mozgás, a látszólagos zűrzavar helye. A templom egy másik világot, a transzcendenst, míg a tér a földi élet mindennapjainak világát, az immanenst fejezi ki. A templom és a tér körül családi házak, otthonok vannak, amelyek egyesíthetik a mindennapi életet, s magának a búcsús ünnepnek szent és profán elemeit. Hiszen egykor, s részben ma is ezek az otthonok voltak a búcsúra hazajött családtagok, rokonok, ismerősök, vagy idegen zárandokok találkozó helyei, s egyúttal a rokoni körben elfogyasztott ünnepi étkezések (agapé) helyei is. A 18–19. században Szegedről kirajzott, de a búcsúra hazatérő telepések számára pedig az otthonok (a temetővel együtt) az ősök szent lakóhelyeit is jelentették, kapcsolódásukat és gyökereiket egy nagyobb kibocsátó közösséghez.

Magának a templomnak, s a hozzá kapcsolódó kolostori folyosónak a térhasználata is jól strukturált. Hangsúlyos és kevésbé hangsúlyos helyeit rögzíthetjük: a szentély a főoltárral és a kegyképpel, a kórus alatti Fekete Madonna kegyképe, a sekrestye és a plébánia hivatal, amelyek az ünnepi eseménysor más-más időpontjában válnak (akár többször is) hangsúlyossá.

Az ünnep időszervezetének sajátos jellemzői vannak. Még a korábbi ateista rezsim egyházellenes politikájának hatása, hogy azokat a vallási ünnepeket, amelyek hétköznapra esnek, csak a rákövetkező vagy az előtte lévő vasárnapokon lehet megtartani. Ezért van az, hogy az augusztus 5-i Havi Boldogasszony ünnepet 1997-ben is augusztus 3-án tartják meg.

Az ünnep időszervezete valójában az események szerkezetét, a spontán és szervezett programok szerkezetét jelenti. Ezek az események párhuzamosan és egyidejűleg futhatnak mindegyik profán (otthon, tér) és a szent síkon (templom, kolostor), ám dominanciájuk az időszervezetben más és más. A részletezés helyett csak annyit említünk meg, hogy a profán események hangsúlyosabban vannak jelen az előkészítő és a levezető szakaszban (pl. takarítás, díszítés, elpakolás; takarítás, főzés, közlekedés; a vásárosok, mutatóványosok kirakodása és elpakolása), míg az ünnep csúcspontját jelentő szentmisék, körmenet idején a szakrális események dominálnak. Azaz az események egymás utáni rendje a résztvevőket az immanens világból a transzcendens felé közelíti, majd pedig visszavezeti.

Ebben az esemény-szerkezetben egykor sajátos események is voltak: az ünnepet megelőző nap megérkezett zárandokok éjszaka a templomban ájtatoskodtak és aludtak. A szertartások is megkezdődtek már az ünnep vigíliáján, a csúcspontot pedig az ünnep napján délelőtt megtartott püspöki nagymise és körmenet jelentette. A búcsúban részvétel a résztvevők számára azt jelenti, hogy bekapcsolód(hat)nak mind a szakrális, mind pedig a profán történésekbe. A szakrális és pro-

fán események egyfajta pulzálás-szerű változása jelenti a búcsú időszerkezetét. Addig, amíg a szakrális események és a búcsúvásár csak az ünnep két napjára korlátozódnak, a mutatóványosok egy része már napokkal előbb megjelenik a téren, s napokkal tovább is maradhat.

A búcsú ünnep *társadalmi közege* sem egynemű. *Hívők és nem-hívők* két nagy csoportjából áll. Ám ezek a csoportok sem homogének. A hívőkön belül elkülöníthetjük a *klerikusok* és a *laikusok* csoportjait.

A klerikusok között ott vannak a *szerzetesek*, az *apácák* és az *egyházmegyes papok*. Ez utóbbiak szerepe az elmúlt évtizedben nem volt elhanyagolható, hiszen az ünnep szombatján egyházmegyei ministráns találkozót tartanak immár hagyományosan, ahová az egyházmegye papjai nagy számban hozzák ministránsaikat. Az utóbbi évtizedben mind a ministránsok miséjét, mind pedig a másnapi ünnepi nagymiséjét az egyházmegye *püspöke* mutatta be.

A laikus hívők csoportja sem teljesen homogén. Jóllehet, a korábbi agrár milióból megőrződött, hogy lelkipásztori szempontból általában egynemű, strukturálatlan tömegnek tekintik őket. Ám ha közelebbről megnézzük, a már említett ministránsok mellett ott találjuk a szegedi és nem-szegedi lakosokat, a helyieket és a hazatért, a távolról jött zárandokokat. S miután a búcsús ünnep évtizedek óta egybeesik a szegedi szabadtéri játékok időpontjával, nem hiányoznak a turisták sem, akik között lehetnek hívők és nem hívők, résztvevő búcsúsok és kíváncsi szemlélők is.

Tartalmilag pedig azt láthatjuk, hogy a szeged-alsóvárosi Havibúcsú ünnepe fontos alkalmaként a találkozásnak: ismerősök, rokonok, idegenek, szerzetesek, világi papok, laikusok, hívők és hitetlenek találkozhatnak egy közös hitben, illetve egy közös ünnepben. Az ünnep általános jellemzőihez az elmúlt szocializmus évtizedeiben egy sajátos momentum is társult: vallási ünnepeink (általában) átítatódtak nemzeti érzélemmel és tartalommal, mert csak ezeken az alkalmakon lehetett az egészséges nemzeti érzést megvallani. Ez a sajátosság jórészt máig megmaradt.

Az ünnepnek a fent vázolt tér-, idő- és társadalmi szerkezete az elmúlt évszázadban nagy változáson ment keresztül. Az első világháború után gyengült és gyorsan megszűnt a szegedi nagytájt, a szegedi kirajzásokat összefogó szerepe. Vonzáskörzete azonban kiterjedt egy más irányú dél-alföldi térségre. Párhuzamosan a társadalmi közeg is átalakult: a korábban jórészt domináns paraszti részvétel átadta helyét egy összetettebb társadalmi közegnek. Ebben az értelmiség aránya az 1920-as évektől mind meghatározóbb, mióta Szegeden egyetem és pedagógiai főiskola működik. E változási folyamatban fontos állomás a ferences rend visszaköltözése 1989-ben az alsóvárosi kolostorba.

A templomot a szerzetesrendek működésének 1950/1951-es megtiltása után egyházmegyes papok vezették. Ők a búcsú ünnep szervezését jórészt rábízták a laikus hívekre, akik igyekeztek azt a hagyományos normák szerint működtetni. E nor-

mákhöz, a népi vallásosság igényeihez évtizedeken keresztül igazodott az egyház, a klérus. A ferencesek visszaköltözésével azonban a kolostor funkciója megváltozott, s ez visszahatott az alsóvárosi templom működésének egészére. A kolostor a ferences szerzetesek teológiai tanulmányainak színhelye, az akadémiai évben teltházzal, s hosszú nyári szünettel. A teológiailag magasan művelt ferencesek nem tudtak mit kezdeni a búcsú „hagyományos, népi” világával, szétesőnek érzett szerkezetével, sokezres tömegével. Kezdték megszervezni azt. A 90-es évek közepére az akkori ferences plébános és a kántor megjelentettek egy szertartásokat tartalmazó könyvet, amely a Havibúcsút szinte percről-percre beosztja, szervezi. Ezt a „forgatókönyvet”, amibe beleépítették az újabb ministráns-találkozó elemét is, valósítják meg évről-évre. S ettől kezdve a búcsús ünnep jelentősége, dinamizmusa, vonzereje fokozatosan csökken, hanyatlak.

Miért? Megfigyeléseink során erre is próbáltunk válasz(oka)t keresni és találni.

Az egyik, s talán általánosabb magyarázó okot abban véltük felfedezni, hogy az 1990-es évek során itt egy teológiailag képzett, egyházas vallásosság konfliktusba került egy tradicionális formákhoz ragaszkodó népi vallásossággal. Ez további összetevőkre is bontható, amelyek mögött az elmúlt évtizedek nagy társadalmi változásai is meghúzódnak, amelyek az egyház, a vallás, a vallásosság, de a helyi társadalom világát sem hagyták érintetlenül. Úgy is fogalmazhatunk, hogy egy spontán társadalmi változás együtthatott egy tudatos változtatási igénnyel.

Ezek közül dominánsnak az ünnepet szervezők társadalmi csoportjában bekövetkezett változás látszik. Addig, amíg egy század eleji, a ferences lelkipásztorkodás akkori elemeit is őriző és fenntartó csoport szervezte a búcsú ünnepet, annak tömeg-jellege és a népi devóció számos karakterisztikus vonását felmutató jellemzője megvalósulhatott. Az 1990-es években a ferencesek ebben a számukra „kaotikusnak” tűnő világban rendet akartak tenni, a szétesőnek érzett eseményeket mederbe akarták terelni, végre akarták hajtani az énekreformot, azaz a lokális (s mind teológiailag, mind esztétikailag nagyon vegyes) népénekanyag helyett a gregoriánra építő Éneklő Egyház énekeskönyv énekeit kívánták bevezetni. Eltűntek a karakterisztikus lokális jegyek még a prédikációkból is: a Havibúcsú, Havas Boldogasszony IV. századi római augusztusi hó-csodájának a mai (magát racionálisnak vélő) fül számára hihetetlennek tűnő története, a kegyhely történeti eseményei és csodái. Másoldalról pedig természetes módon búcsúi „programpontként” újra megjelentek a korábban évtizedekig hiányzó szerzetesi szolozsmák, az erős ökumenikus gondolat, a katolikus egység erős gondolata jegyében pedig bekerült a búcsús programba a görög katolikus éjszakai liturgia. Az óráról-órára szervezett liturgikus események közti „szünetet” egyházzenei áhítattal töltötték, töltik ki. Azaz röviden összefoglalva: a szervezett egyházi programok mellett egyáltalán nem jut tér és idő, alkalom a spontán áhítatformáknak, az egyéni („népi”) vallásosság megnyilvánulási formáinak. Így Szeged-Alsóvároson leértékelődtek korábban elismert vallási szerepek (búcsúvezető, előénekes), megszokott vallásgyakorlatok, ének- és imádságismeretek kiszorultak. Végző eredményként pedig az ezekhez ragaszkodó egyének és csoportok elmaradtak Szegedről.

Az átalakulás mögött tehát a térség 20. század történéseinek szinte egészét felvonultathatjuk:

Az első világháború után Trianonban meghúzott új országhatárokat, amelyek elvágták Dél-Magyarország, a Bácska és főleg a Bánság szegedi kirajzásait az anyavárostól, lehetetlenné tették „a szögedi nemzet” évi nagy találkozóit.

De átalakult a század folyamán maga a helyi társadalom, Szeged és Szeged-Alsóváros társadalma is. Napjainkra Szeged-Alsóváros korábbi agrárjellege csökkent, a városrész mindinkább egy kertvárosi szerepet vesz fel. Ha ez a változás lassabbnak is tűnik más városrészekhez viszonyítva, mozgásiránya mára világosan felismerhető. Nagyarányú a beköltözés más városrészekből és városon kívülről. Azaz a ferences plébániához kapcsolódóan is kialakul egy olyan alsóvárosi társadalmi réteg, amelynek kultúrájában a Havibúcsú hagyományos világa már kevés, vagy semmilyen szerepet sem játszik. Erősen meggyengült a lokális vallási történeti tudat, hiszen senki sem ír-beszél már (távolságtartóan) azokról a csodás eseményekről, amelyeket egykor a kolostor ferences lakója, *Ordinánsz Konstantin a Libanus havasai alatt illatozó szép rózsza* címen csokorba is szedett. Nem érzik a még *Juhász Gyulát* is megérintő vallási világot, amelyből a *Fekete Mária* című verse megszületett, amely a templomban márványtáblára vésvé olvasható. Megnőtt a plébániai hívek körében az értelmiség aránya és befolyása, amely a szegedi felsőoktatás 20. századi bővülésével van összhangban. Ez megmutatkozik pl. a búcsúi liturgikus program szabadidőit kitöltő egyházzenei áhítatok szervezésében, amelyet a zeneművészeti főiskola hallgatói és tanárai adnak.

A ferencesek visszaköltözésével a korábban csak plébániaként működő hely ismét egy nagy létszámú rendi közösség otthona, tanulmányi háza lett. Ez nyáron elnéptelenedik. A ferencesek, bizonyára több évtizedes távollétük miatt, nem érzik magukénak az ünnepet, nem tudnak mit kezdeni sajátos, szemléletüktől távolállónak tűnő, erősen paraszti, populáris világával. Csinálják, mert bizonyos tradicionális igény van rá, csinálják, mert tudják történeti gyökereit. Szolgáltatóként viselkednek, ám ezt az alkalmat még nem tudták beépíteni lekipásztorkodásuk kereteibe. Ahogyan pedig néhány kegyhelyünkön az elmúlt évtizedekben az már megvalósult: Hajós pl. az ifjúsági zarándoklatok helyszíne lett, Csátka a cigányoké, Máriapócs görög katolikus jellege erősödik, Csíksomlyó pedig – a mai Románia kellős közepén – ökumenikus színezettel a nagy magyar nemzeti kegyhellyé vált.

Az átalakulás szegedi folyamatát több körülmény is jelzi:

Gyakorlatilag megszűntek a szervezett zarándokcsoportok. 1997-ben csak öt helyről érkeztek autóbuszos zarándokok. Sok helyen nem sikerült egy autóbusznyi embert összegyűjteni, ezért kisebb csoportban, vagy egyénileg vonattal is érkeztek. A búcsúsok többsége inkább vasárnapra, a püspöki ünnepi szentmisére és a körmenetre jön. A látogatottsági grafikonok is azt jelzik, hogy a misék időpontjában a látogatottság mutatója felszökik, utána azonban gyorsan lepad. Mindez azt mutatja, hogy főleg a helybeli lakosok az események résztvevői. Azaz az augusztusi Havibúcsú napjainkra Szeged-Alsóváros, esetleg a nagyobb Város búcsújává vált.

Ők, a szegediek azok, akik a liturgikus események közötti időt már nem, vagy csak részben töltik a templomban, vagy a búcsúvásár forgatagában, hiszen közben-közben haza is mehetnek. S az így kiürült templomban alig-alig látunk egy-egy máshová menni nem tudó, idegenből jött zarándokot. Az egykori szegedi nagytájat, annak szegedi gyökerű népét és a Dél-Alföldet összefogó augusztusi Havibúcsú tehát napjainkra jórészt elvesztette a tömeg-zarándoklat legtöbb jellemzőjét, s egy város, egy városrész, s egy erősen polgárosodott közösség búcsújáró helyévé, búcsú alkalmává vált.

A búcsús társadalom vallásos közösségei, csoportjai tehát egymástól élesen elkülönültek. Más céljaik, más törekvéseik, más érdekeik voltak. Egyik oldalról az egyháziak (szerzetesek, papság, rendezők) hivatalos, teológiai magasa(bba)n képzett, művészi, ám racionális világa, másik oldalról pedig a „nép” erősebb érzelmi töltésű, egy intimebb és közösségi jellegű áhítatot, valamint tanítást, történeti ismereteket, magyarázatot is igénylő világa. E két fajta vallásosság nem találkozott egymással, egymás mellett léteztek, s csak a liturgikus események idején érintkeztek. A búcsú ünnep eseménysora, bizonyára a rendezők meglegedésére jól szervezettek tűnt, ám a hagyományos vallásgyakorlók számára túlszervezettek bizonyult. Ebben egy védekező-elhárító magatartást is felfedezni véltünk, nehogy a népi (privát, kisközösségi, lokális, intim, érzelmi) vallásgyakorlási formák teret nyerjenek a „hivatalos” vallásgyakorlási, liturgikus formák rovására.

Más társadalmi csoportok számára pedig ez az esemény deszakralizálódott. Ők azok, akik számára a búcsú csupán vásári forgatagot, magának és gyermekének játékos szórakozást kínál. Ők sem voltak kevesen. Ők csak a templomajtóig „merészkedtek”, vagy ha bentebb mentek, észrevehető volt, idegen nekik a környezet, a vallásos viselkedés, csodálkoztak a szakrális téren, eseményeken, a vallásos emberek gesztusain. Számukra a búcsús ünnep mást jelentett, mint a vallásos résztvevők számára. Ám ők is alkotói voltak az ünnepi esemény társadalmi közegének.

A jövő eseményei döntik majd el, hogy a különböző világok, kommunikációs rendszerek, vallásgyakorlási formák közelednek-e egymáshoz, vagy még inkább eltávolodnak egymástól. A vizsgált búcsú ünnep mindenesetre a hagyományos ünneplési formák hanyatlását mutatta. Nem tudjuk, hogy a régi világ eltűnése egy új típusú ünnepi keret születését, kezdetét jelenti-e. Az azonban biztos, hogy az 1997. évi augusztusi Havibúcsú világa már merőben más képet mutat, mint amit Bálint Sándor kegyhelymonográfiájából, valamint itt is közölt esszéjéből megismerhetünk.